

НЕШТО О ЕРОТУ УГОДНОМ БОЖАНСТВУ
Плутарх. Дијалог о љубави. Превод са старогрчког Соња
Васиљевић. Лозница: Карпос, 2016, 105 стр.

У римском периоду хеленске књижевности Плутарх представља једног од најобразованијих и најплоднијих писаца који нам својом нарочитом ерудицијом даје накнаду за многе и велике губитке што их је претрпела хеленска књижевност не само класичног него и хеленистичког времена. Плутарх је полихистор, али не из празне таштине, него из љубави према мудрости, сав од честите тежње да своје савременике поучи и морално придигне. Има ли смисла говорити и писати о Плутарху у другој деценији 21. века у времену незапамћене суровости, где је технологија заузела место које је некада припадало духовној сфери где уместо срчаног мишића, развијамо врхове прстију, шаљући безбројне поруке виртуелним партнерима које заводимо, освајамо и мењамо брзином једног клика. Ипак, има смисла изнова бавити се Плутархом и проучити његов оглед *Дијалог о љубави* јер изгледа да у ери муњевитих промена свега постојећег и дигиталног конзумеризма у коме понуда потенцијалних партнера личи на шведски сто, тренд свеопште безосећајности постаје демодје. Плутарх је хеленски класик који је незаобилазан. Његове списе истраживачи су поделили на две врсте: на филозофско-књижевне огледе који имају заједнички назив Етички зборника (*Ἠθικά* или *Moralia*) и на упоредне животописе (*Βίοι παράλληλοι* или *Vitae parallelae*). Дело које је пред нама пипада Етичком зборнику који садржи осамдесет и шест огледа, а назив етички добио је по томе што се у садржајној највећој скупуини обрађују етичка питања. Наиме, садржај је много богатији: поред етичких, ту су и педагошка, филозофска у ужем смислу, психолошка, историјска, политичка, књижевна и религијска питања. Заметака огледа или есеја како их сад називамо има већ и у ранијој хеленској књижевности, али се тај књижевни род у пуној развијености појављује код Плутарха, мада не смемо заборавити да у римској књижевности ваља споменути и Сенеку.

---

* snezana.vukadinovic@ff.uns.ac.rs

Пред нама је први пут на српском језику у издању Карпоса *Дијалог о љубави*. Изврсни превод са старогрчког језика сачинила је Соња Васиљевић. *Дијалог о љубави* је дијалог само по форми, јер Фалвијаново присуство на почетку служи само да уведе Плутарховог сина Аутобула и да доведе читаоца до Плутарховог излагања у расправи о љубави у светилишту муза на Хеликону. То се одиграло много година раније, недуго после Плутархове женидбе Тимоксеном али пре рођења његовог сина, па тако син за њу зна зато што се отац живо сећао те сцене и често је препричавао.

Излагање прекидају и често мотивишу бурни љубавни догађаји у Теспијама у подножју планине. Наиме, богата млада удовица Исменодора из тог града жели да се уда за лепог младића млађег од себе. Мишљења његових пријатеља о препоручљивости таквог споја подељена су, а расправа се води између поборника и противника педерастичке. Но, док се пријатељи и непријатељи тамо препиру, удовица преузима ствар у своје руке и отима младиће. То их све враћа из филозофије у стварност, обе се стране разилазе, а Плутарх остаје са озбиљним припадницима групе којима не приличи доктринарна пристрасност.

Следи апологија Љубави – Ерота, која оправдава његову божанску природу, потврђује његову моћ, сведочи о његовим благодетима и осигурава његову апотеозу. Наиме, ту препознајемо онај мит о Ероту који је сачуван у орфичким фрагментима; како је у мраку, у страшној празнини Ноћ оплођена ветром снела сребрно јаје, из кога је изашло божанство са златним крилима Ерот или Протогонос или како га још називају Фанес. Ерот је подстакао Небо (Уран) и Земљу (Геја) да се сједине. И тако је почело стварање света. Али један изгубљени део приповести садржи напад на брачну љубав, док остатак дела даје живу и кадкад проницљиву одбрану улоге коју жене имају у брачној вези. Сасвим прикладно, када Плутарх и његови пријатељи стижу у Теспију, на своје одушевљење сазнају да је венчање у току и да се само чека да они дођу да би весеље могло дапочне.

Дијалог о љубави (Ερωτικός, Amatorius), из кога сазнајемо о делимичним ставовима, водећих грчких филозофа изричито је посвећен проблему хомосексуализма. Антички песници су писали о педерастичној љубави од најранијег доба до краја хеленистичке ере. Пет филозофских дијалога дискутује о етичким импликацијама. Трагедије са педерастичким заплетом су биле веома популарне, а Аристофан пише комедије о сексуалним везама између мушкарца и дечака. Алкеј, Ибик, Анакреонт, Теогнид, Пиндар пишу о педерастичкој љубави, као што Сапфа пише о гинерастичкој. Педерастичка се провлачи и кроз драме Есхила, Софокла и Еурипида. И чувени вајар Фидија оставља у памћење име свог ероменоса Пантарка, уписујући његово име у нокат колосалне статуе Зевса.

Тачан датум настанка Плутарховог Дијалога о љубави није познат, једино што се са сигурношћу може тврдити јесте да је писано после 96. године (пошто Плутарх у њему алудира на пропаст Флавијеве династије до које је дошло 96. године смрћу Домицијана). Како било, знамо да је *Дијалог о љубави*

инспириран Плутарховим боравком у Теспијама где је са својом женом присуствовао приношењу жртве у славу Ероса. Елем, када је Плутарх стигао у Теспије (Беотија), затекао је своје пријатеље како се препиру око једног догађаја који је поделио друштво у два табора и уз то изазвао жучне расправе: реч је о одлуци, младића Бакхона да се ожени удовицом Исменодором. Сама одлука не би била тако шокантна да није постојала и једна компликација. Бакхон је био Писијин ероменос (љубимац), тако да се овај оштро успротивио браку. Расправа се раширила у кругу њихових пријатеља и, превазишавши конкретан случај, захватила и нека општина питања на пример да ли је боље волети мушкарце или жене? Лако се да приметити да одбрана љубави према женама нема исту основу као аргументи које износе заговореници хомосексуалне љубави. Једини и главни аргумент у корист жена јесте њихова биолошка корисност. Као и у Ксенофоновим текстовима, и овде се љубав према женама разматра искључиво у контексту брака. Хетеросексуална љубав која за циљ нема прокреацију, љубав према жени као таквој, није ни узимана у разматрање – што за нас данас, дакако, претставља битну информацију о ставу који су Грци имали према мушко-женским односима чак и кад су, као Ксенофонт или Дафнеј, заговарали супериорност хетеросексуалне љубави. Ипак Плутархово излагање на крају дијалога мења стање ствари.

Пре тога треба рећи да су Грци били први који су описали, проучавали и институционализовали педерастичку. О пореклу ове традиције има неколико теорија (Бернард Сергент, Вилијам Перки, Карл Ортфрајд Милер). Педерастичка је имала различите форме у Грчкој и током времена се мењала. На пример песници као што су Теогнид и Анакреонт су идентификовани као хомосексуалци и они су представљали сопствене идеале у оквиру педерастичке традиције. Код Теогнида педерастичка је политичка и педагошка норма – елитни мушки начин да на свог љубимца (ἑρώμενος) пренесе мудрост и лојалност, а код Анакреонта она је дионизијска и еротска, спиритуална и сензуална, ништа мање идеализована него код Теогнида. У педерастичкој антике можемо препознати социјални, педагошки, сексуални и филозофски аспект. Однос између ераста и ероменоса био је фундаменталан за класични друштвени и образовани систем, имао је комплексни код понашања и представљао је важну институцију за аристократију. Ови односи били су уређени законом. Такође ови односи сматрани су свети у оквиру владајуће религије и истополни односи били су описани у многим митовима о боговима и херојима (Аполон и Хијацинт, Зевс и Ганимед, Херакле и Хилас, Пан и Дафнис, Ахилеј и Патрокле, Орест и Пилад). Током самог дијалога Плутарх доприноси теми наводећи, између осталог, примере који поткрепљују тезу да мушка љубав развија ратничке врлине дајући пример о Клеомаху из Фарсале. Плутарх нам до сада није у суштини није рекао ништа ново, али новина се појављује пред крај дијалога када он почиње да говори о љубави према женама. За разлику од Дафнеја, Плутарх прави разлику међу женама. Као што се најваљанији међу дечацима међусобно воле, тако се, каже он, може заљубити и у најваљаније међу женама. Према његовом мишљењу, хетеросексуалност није питање полног избора условљеног функционалним разлозима, већ лични избор инспириран осећањима која у нама побуђује од-

ређена особа, без обзира на њен пол. Временом, примећује он, заједнички живот у нужност брачне везе уноси узајамну наклоност, што доводи до врлине: тада верност престаје бити условљена страхом или законским санкцијама и постаје последицом самоконтроле, па брачни партнер због љубави одбија друге љубавнике (Дијалог о љубави 766d-767e). То су без сумње нови елементи у Плитарховом Дијалогу о љубави. Можда треба подвући и једну посебно важну поенту: иако подржава тезу о супериорности љубави према женама (наравно искључиво у брачним оквирима), он ни у једном моменту не осуђује педерастичку. После Дафнејеве изјаве да се љубав према мушкарцима и љубав према женама заснивају на истом принципу, што би значило да ниједна од избора није „противна природи“, Плутар сјајно објашњава на који се ми то начин заљубљујемо. Ако оставимо по страни тумачење, које ни у ком случају није небитно, да љубав чије узроке Плутарх наводи у свом делу могу осећати само мушкарци (јер једино они су способни створити семе), не можемо а да не приметимо у његовим речима, поред експлицитне тврдње да је љубав према дечацама нешто природно, и његову намеру да убеди слушаоце (можда из личних разлога) да и жене, исто као и мушкарци, могу навести неког да се заљуби у њих. Зато не изненађује то што он у својој причи о Пелопидином животу слави врлине светог тебанског батаљона сачињеног од 150 парова љубавника. Батаљон остаје непобеђен све до битке код Херонеје 338. г.с.е. у којој сви гину: сваки ратник гине поред свог љубавника, како би му доказао да је вредан његове љубави.

Класичне студије о античкој грчкој систематски су испуштале референце о веома проширеној и присутној пракси педерастичке. Форстер у свом роману Маурице из 1910 године помиње овај „код тишине“ описујући професора који саветује: *Изоставити: референце о неизрецивом греху Грка*. Прва књига на енглеском са овом темом објављена је тек 1978 *Грчки хомосексуализам* историчара Кенета Довера.

Плутархово дело *Дијалог о љубави* и те како је важан књижевно историјски документ који ће отворити нове видике за разумевање филозофског аспекта Ероса као доброг божанства кога је родила Афродита Уранија или злог божанства кога је родила Афродита Пандемос. Ком' ћемо се Еросу приклонити зависи у каквом сагласију живе у нама анимус и анима.